

„Elveszett nemzedék”

Aaron Blumm: *Csáth kocsit hajt*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006

Ha a kritikának lenne szava az elveszett nemzedékről szóló beszédhez, akkor talán elmondhatna valamit Virág Gábor új könyvéről, amelynek középpontjában generációja zsákutcába jutása áll. Virág prózája a szerző első közlései óta megtartotta generációs jellegét, melynek formajegyei mára kultúrkritikává nőttek. Virág Gábor nem tud nem reflektálni közelmúltunk politikai zajlásaira, miközben ironikus stílusát továbbfejleszti. Ami kezdetben az apák világával való infantilis szembenállás volt, az mára komoly elkülönböződésé vált. A szerző azt a világot tárja elénk, amelyet az apák hagytak hőseire, s amelyben a maguk módján boldogulnak. Így épül ki egy második valóság, ami Virág Gábor prózájának a realitása egyben.

Virág *toposza* a zsákutca, az a *közös hely*, melyet a szerző egy kis közösséggel népesít be. Nagyon hasonlít a *közhelyre*, ha az itt élők nem egy közös létforma kialakítói lennének, amely gyakran kényszeres, meghasonlott. A zsákutca(k) a kötet első és utolsó előtti szövegének közös címe, amely mintegy keretet ad Virág Gábor prózáinak. Ismétlődések, áthajlások emelik egy magasabb esztétikai szintre ezeket a szövegeket, amelyek egy látszatra egyszerű történetet mesélnek el egy zsákutca különös lakóinak életéből a 90-es évek háborús éveiben. A keretforma azért is jó megoldás, mert egyrészt perspektívát ad a köztes elbeszéléseknek, másrészt ezek a köztes elbeszélések értelmezik a „hólapátos” elbeszélő zsákutcai pozícióját. Az olvasó sokszoros áttételeken keresztül jut el a Zsák utca világába, amely összes kellékeivel együtt nem más, mint közelmúltunk kritikája, paródiája.

Virág rövidprózának nevezi szövegeit. Szerénysége alig érthető, mert minden eszköze adott, hogy eme prózák történetek legyenek. Egy többszörös újraolvasás vagy egy egybeolvasás során könnyen regisztrálható a szövegek térideje, amelyet a kritika Dombos-történetként interpretált. Fontos kiemelni, hogy Virág Gábor stílusa a Dombos-történetek óta gazdagodott, amennyiben egy világgép perspektívája a valóságelemek beemelésével kiszélesülhet. Az elveszett nemzedékért nem kell kötelezően szomorkodni. Inkább örülni lehet annak, hogy valaki ma, teremő erejének teljében, meg tudta fogalmazni generációja életérzését. Olyan világ ez, amely a nyelvhasználatán keresztül érvényesül, így adva pofont az apák nemzedékének: a viszonylag

szűk szótár, a fiatalok mindennapjainak szegényes kellékei, lebujaiknak ismétlődő nevei egy felnőtt nem tudó nemzedék szűkös világát, egyben pedig a beszűkülésből való kitörési szándékát fejezik ki. Egyszóval, az elveszett nemzedékről szóló beszédhez a kritika Virág Gábor prózájából választhat magának szavakat.

Az *Urban Legends Go To Kisbegyés*, az *Élet a falun*, a *Miért szeretünk óvodába járni?* és *A krpilonac nappal is támad* című történetek Virág Gábor új kötetének reprezentásai. Semmis kis szövegek ezek, „üres dumák”, ahogy a szerző egy alkalommal mondja, stílusukat tekintve azonban „telítették”, világkép és forma tekintetében komplettek. Az *Urban Legends Go To Kisbegyés* című szövegekben arról kapunk információkat, hogy a szerző újításainak igenis van elméleti alapja, mégpedig a dekonstrukció. Az *Élet a falun* a Dombos-horizontot szélesíti ki. A *Miért szeretünk óvodába járni?* az infantilizmusnak ad novellai formát csattanóval a végén. *A krpilonac nappal is támad* egy éjszakai lebukás története, melyet az elveszett nemzedék tagjai népesítenek be. Érdekes, hogy az elbeszélő nem nevezi néven hőseit, egytől egyig J. monogrammal szerepelnek, így adva kifejezést a nemzedék arctalanságának.

A *Csáth kocsi hajt* című szöveg Virág Gábor új kötetének címadó rövidtörténete. Már első közlésekor is „relytéesnek” számított, melyről Faragó Kornélia írt külön kis tanulmányt, kiemelve „a szerzői, az elbeszélői és a szereplői alany” összefonódottságát. Könyvcímként a helyzet még összetettebb, a Kosztolányi–Csáth barátság irodalmi referenciáira hívja fel a figyelmet. Az Aaron Blumm néven író Virág szövegei az Esti Kornél-történetekre asszociálnak: Csáth kocsijába akár Esti is beülhetett volna. „A szereplő poétikája: a név. De elegendő-e a névre, mint kulturális kódfunkcióra, mint tetszőleges jelentésre alapozni? Elegendő-e megnevezni a figurát, s ezután már csak a befogadó Csáth-képére apellálni?” – teszi fel a kérdést Faragó. Mint ahogy van Csáth-, Kosztolányi-kép, úgy van már Aaron Blumm-képünk is, máskülönben a címadó kis történet nem kerülhetett volna a kötet élére. A címválasztás nehézségei a szövegbe is bekerültek, mely szerint az első változat „Ifjúkorom felejtései” címet viselte volna. Ez a cím mindent megmagyarázna, ha a másik változat nem bizonyult volna találóbbnak. A már kötetben gondolkodó Virág egy olyan kis történetet írt, amelyben absztrahálhatta poétikáját, prózafelfogását, stílusát. Generációs jellegű írásai közben olyan eszközök birtokába jutott, amelyek lehetővé tették számára a prózaírói érvényesülést: Aaron Blumm irodalmilag felnőtté vált, és Csáthtal kocsiázhat.

A viszonylag keveset író Virág stílusa alakulóban van, továbbfejlődése várható. Új kötetében több utat tár elénk, melyek irányvetelei egy lehetséges generációs kritika megszületését várják – előre jelezzik.

Aaron Blumm vadul hajt

Aaron Blumm: *Csáth kocsit hajt*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006

Az Aaron Blumm írásaival ismerkedni szándékozó olvasónak az eddigi szétszórt folyóiratközléseken és a kishegyesi Blumm–Szerbhorváth–Mirnics triász által jegyzett, 1998-ban megjelent *Dombosi történetek* című gyűjteményen kívül végre egy önálló kötet is rendelkezésre áll. A Forum Kiadó által az idei könyvhétre megjelentetett nem túl testes, *Csáth kocsit hajt* címet viselő kötet összesen huszonöt írást, a könyv műfaji önmeghatározása értelmében rövidprózát tartalmaz. A könyvborítón olvasható szerzői név mögött – és ez mára már kevesek előtt titok – pedig a vajdasági ifj. Virág Gábor áll (tovább árnyalja a játékot annak felidézése, hogy Darvasi egyik könnymutatványosa is ezt a nevet viseli). Az elmúlt másfél évtized magyar irodalmában nagy divattá vált álnévhasználat (Esterházy Pétertől Talamon Alfonzig rendkívül sok példa sorolható) az irodalmi köznyelv része lett, funkciója már nem a rejtőzködés, az inkognitó megőrzése, hanem a szerepjátszás, az alakváltás és nem utolsósorban a hús-vér szerző szövegektől való eltávolítása és egy fiktív, az írásoknak mégis valamiféle egységes alapot adó auktor beiktatása a befogadás és az alkotás folyamatába. A civil és az írói személyiség közötti különbség tételezése, az írás mint szerep problematikája máris felvillantja az első, ha nem is legfontosabb kapcsolódási pontot a kötet címében szereplő Csáthtal. A Brenner Józsefként tevékenykedő, szépirodalmi munkásságát azonban következetesen Csáth Gézaként jegyző író ezen túl nyilvánvalóan születési helyét tekintve is fontos figura lehet a vajdasági irodalom alkotói, így Aaron Blumm számára is. A szerzők írásaiban rendre visszatérő narkotikumok használata, a kábítószeres befolyásoltság látás- és érzékelésmódjának szövegszervező sajátságai szintén kapcsolatot létesíthetnek a két korpusz között. Csáth legendája és alakja fontos kiindulópontnak, origónak is tekinthető, talán egyfajta irodalmi apafiguraként is értelmezhető a Délvidék irodalmában, de legalábbis Aaron Blumm magánmitológiájában. A cím második felének interpretációja során az asszociációs láncban mindenképpen az első a Tudósok nevű formáció és a közelmúltban elhunyt Bada Dada Tibor által előadott, közismert zeneszám, az *Apa kocsit hajt*. Az Apa és a Csáth kifejezések az intertextuális játék értelmében akár fel is cserélhetőek, így Csáth irodalmi apa-figuraként való értelmezése még inkább alátámasztható. A Bada Dada-számhoz való viszony ezenkívül az avantgárral és a neoavantgárral való kapcsolatot, ennek szövegalkításban itt-ott megfigyelhető sajátságait

is előrevetíti (nagyon jó példa erre a szövegformálás, a radikális tipográfiai eljárások alkalmazása, az írott szöveg lehetséges vizuális aspektusainak kihangsúlyozása és az ezzel kapcsolatos szélsőséges kísérletező kedv), így a csáthi mellett egy attól nagyban eltérő, de a vajdasági magyar irodalomban elsősorban az Ex-Symposion révén mindig is erőteljesen jelen lévő hagyományba is beágyazza magát a kötet.

E két fontos és mindenképpen hangsúlyosan jelölt hagyomány mellett természetesen több író, filozófus idéződik meg valamilyen formában a könyv lapjain, noha nem mondható, hogy Blumm prózájában kifejezetten nagy szerepe lenne az intertextualitás alakzatainak. Ennek ellenére mottókban, szövegrészletekben Cervantestól Nietzschéig több szerző kerül elő, a magas irodalom toposzai, legfontosabb szerzői mellett azonban a populáris kultúra alakjai (Zámbó Jimmy, Cindy Crawford) is felbukkannak egymás kontextusát gyengítve, a szövegeket eklektikussá téve és minden megnyilvánulást – éppen emiatt a radikális keveredés miatt – valamiféle ironikus felhanggal ellátva. Az explicit módon jelölt kapcsolódási pontokon túl azonban talán más magyar irodalmi párhuzamok vizsgálata is releváns szempont lehet. A Tar Sándor prózájával, elsősorban *A mi utcánk* című kötetrel való összevetés a *Zsákutcá(k)* és *Zsák utca(k)* címet viselő szövegek esetében kínálja fel magát egész egyértelműen. A Tar-prózával való rokonság azonban nemcsak itt, hanem több rövid szövegben is megfigyelhető. A szociografikus igény természetesen nem teljes Blummnál, és beszédmódja is egészen más, ugyanakkor figurái, jellegzetes helyszínei és az általános miliő rendkívüli hasonlóságot mutatnak. Bár Blummnál nincs meg a teljes, lezárt történetek elmondására való igény, és szövegszerkesztési eljárásai kevésbé klasszikusak, mint ahogy azt Tar Sándor írásaiban megszokhattuk, a falu életének bemutatása mindenképpen összeköti a szövegeket. Mindkét szövegüniverzumban gyakoriak a lecsúszott, periférián tengődő, gyakorta mentális problémákkal, alkoholizmussal küzdő figurák, a jellegzetes falusi kocsmák és törzsvendégeik és mindkét esetben ezzel az atmoszférával szükségszerűen együtt járó kilátástalanság lengi be az írásokat, adja meg azok alaphangulatát. *A mi utcánk* Dorogija, Hesz Jancsija, Sudákja, Papp Terkája és a fiatal vajdasági szerző Nikolája, Etus nénije, Pesti Karesza kétségtelenül egymás sorstársai, irodalmi rokonai. Közös továbbá a szövegekben – és ez az aspektus a Blumm-írások esetében ha lehet, még erősebb – hogy a fent említett téma és jellegzetes szereplők ellenére nem a tragikum az uralkodó minőség, hanem inkább a humor, elsősorban a satirikus és groteszk humor, és az ezáltal létrejövő tragikomikus feszültség a jellemző. Az abszurd és a groteszk elemek feltűnő dominanciája a Blumm-szövegekben pedig egy Tar Sándor szociografikus-realista világtól rendkívül távol eső korpuszt is bekapcsolhat, mégpedig Podmaniczky Szilárd rövidprózáit. Míg Tar Sándor prózájával főként a tematikus egyezések kötik össze a Blumm-kötet írásait, addig Podmaniczky első kötetei, a *Megyék egy kört az avázon*, a

Vastag sapka vagy akár a *Képlapok a barlangszájából* elsősorban beszédmódjuk miatt kínálják fel az összehasonlítás lehetőségét. A rövid, skiccszerű, éppen csak felvillantott kis történetekhez és jelenetekhez való vonzódás, a képzelet, furcsa képzettársítások és abszurd, már-már szürreális képek mindkét rövidpróza-világra jellemzőek. Blummnál például egészen gyakoriak az ehhez hasonló részletek: „...az Iszlám Férfiak Társasága azért szívesen fogad. Számos poént mondanak, férfi vagyok én is. Márta néni, miközben rakom ki a bűvös kockát, megkérdi, meddig leszek még gyerek. Beremeg a jobb fülemben a dobhártya, ezért sok fokhagymát eszek. Az Iszlám Férfiak társasága hozsonál: – Ótatánk az első nagy háború alatt orosz fogságba kerülén gmüzlít evett” (*Urban Legends Go To Kisbgyes*). Vagy: „Kék gyertya, amelyik most nem ég, egy tyúk szeme, amint néz, miközben hátul vagyok az udvarban, adok enni az állatoknak, a lelki válságban szenvedő kutyám nem is látszik. A kék öngyújtó eltűnt pillanatnyilag valahova, tegnap nem írtam, hogy van egy piros-szürke macska is, amely állandóan figyelni ezeket a dolgokat...” (*Volt egy zöld farkas*)

Blumm nyelvhez való viszonya és ebben a valóság és nyelv viszonyáról implikálódó képe tehát nagyon emlékeztet Podmaniczky elképzeléseire. De milyen nyomok találhatóak a szövegben erre vonatkozóan? Természetesen meglepő lenne, ha egy irodalomelméletileg és bölcseletileg is láthatóan felkészült szövegvilágban a nyelv valóságtükröző elképzelésével találkozoznánk, ehelyett nyilvánvalóan a nyelv teremtőerejét, konstruktív és ezért elsődleges szerepét hangsúlyozzák ezek az írások. *Az én halottak napi történetem* című írás elbeszélője például édesapja történetét vázolja fel, akit nem tanítanak meg az úgynevezett „csúnya” szavakra, mondván, hogy azok jelentéstartománya üres, jelöltek nem léteznek, hiszen a világban nincsenek „csúnya” dolgok. S mivel az édesapa nem kerül e szavak birtokába, a világ ezen része valóban hozzáférhetetlenné válik számára. Hisz ha nincs szó, nincs meg a hozzá tartozó valóságdarab sem, azaz a hiányos nyelvi kelléktárral rendelkező szubjektum számára nem elérhető: „Édesapám pedig ott állt megfürödve a felemás szókészletével. Senkiről nem bírt rosszat mondani, mert nem voltak hozzá szavai, és mert nem voltak szavai, rosszat gondolni se tudott róluk. Ezért védtelen maradt, minduntalan becsapták, és összeröhögtek a háta mögött.” A blummi értelmezés szerint tehát a valóság a nyelvtől nem független, hiszen maga a nyelv teremti meg azt. S így aztán az irodalom feladata nem lehet a valóság tükrözése, s nem lehet mimetikus funkciója egyik művészeti ágának sem, ahogy a már citált, egyik *Urban Legends Go To Kisbgyes* című szövegben egyértelműen megfogalmazódik: „Arra gondoltam, hogy a művészet messziről lefossa a valóságot. De nem akartam csúnya szavakat használni.” Az érintkezés tehát nem a régen elgondolt elv szerint történik, a művészet nem utánozza, hanem létrehozza a valóság egy-egy darabját. Az Aaron Blummszövegeket ezért – bár kétségtelenül lehetnek hasznos és releváns eredményei – nem feltétlenül hatékony referenciális szempontok alapján értelmezni.

Aaron Blumm, a fiktív szerző ugyanis füttyöl a valóságra. Legfontosabbnak nem azt tartja, mi az, ami megtörtént vagy megtörténik, hanem hogy mi az, ami megtörténhet („Arra gondolok mi történhet még.”), nem a dolgok aktualitása, konkrét megvalósulása érdekli, hanem a potencialitás, az elképzelhető variációk, a lehetőségek. Az aktuális világ feltérképezése helyett a különböző lehetséges világok modellezése az igazi terepe, ahol igen otthonosan mozog.

Ennek megfelelően Blumm óriási képzelőerővel rendelkezik, szövegei egy meglódult fantázia működésébe, határtalan birodalmába engednek betekintést. Mindehhez birtokában van a szükséges nyelvi eszköztár, szókincs és kellő stilisztikai érzék, bár azt is meg kell jegyezni, hogy a szövegek nem ritkán kissé nyersnek, megformázatlannak tűnnek, mintha hasznukra lehetett volna még egyszeri átolvasás, újragondolás. Helyenként hányavetinek, összecsapottnak tűnnek a kötet írásai, olyan „lusta” szerző alkotásainak, aki nem mindig bibelődik a megfogalmazással és a feszes szerkezettel, mert valószínűleg nem ezt tartja az írások legfontosabb tétjének. Ha pedig így fogjuk fel, akár tudatos eljárás eredményének is tulajdoníthatjuk ezt a kissé hányaveti szövegegyütttest. Lehetséges, hogy azért marad kibontatlanul és átfésületlenül rengeteg ötlet és érdekes kísérlet, mert Aaron Blumm hasonlóképpen ír, mint ahogyan Virágék vásárolnak a kínai boltban (*Virágék a kínai boltban*). Összeszednek minden kacatot, hasznosat, haszontalant, különösebb megfontolás vagy meggondolás nélkül, s aztán majd meglátják, mire lesz jó. Ennek megfelelően a tárgyalt írások metaforája is lehet egy kínai bolt, ahol a külön-külön látszólag haszontalan, sokszor giccses, felesleges, gyakran nem túl igényesen elkészített holmik összessége valami egészen különleges, sajátos, eklektikus esztétikumává válik. Mint egy montázs, melynek darabjai nem biztos, hogy külön-külön is minden esetben megállják a helyüket, de a gyengébb és erősebb alkotórészek együttese végül valamiféle értékelhető és különleges produktumot hoznak létre. Úgy tűnik tehát, hogy Blumm nem babrál apró dolgokon, nem mindig csiszolja a lehető legtökéletesebbre a megfogalmazást, nem feszesíti a szerkezetet, hanem erős tempóban, neki-nekilóduló fantáziájára támaszkodva halad előre a szövegalakításban.

A kötet címadó novellájában az elbeszélő Csáth mellett utazik, és kéri, hogy hajtson lassabban, Csáth azonban elengedi a füle mellett a kérést: „Csáth vadul hajt, többször is erőteljesen rálép a gázpedálra, hiába mondom neki, hogy ne. Emlékszem, sáros és hepehupás az út, mondom Csáthnak, hogy menjen kicsit lassabban, de nem hallgat rám.” Nem hajt lassabban Aaron Blumm sem. S talán épp ez ennek a prózának a legfontosabb jellemzője, hogy szerzője egészen biztosan mehetne lassabban és megfontoltabban, de mégsem ezt teszi, hanem vadul hajt előre, sokszor zsákutcába juttatva szövegeit és olvasóját is, nem mindig válaszolva az említett novella elbeszélője által Csáthhoz intézett kérdésre, hogy „Most mi van?”